

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gold. 40 kr. za pol leta 1 gold, 70. kr. za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gol 10 kr., za četrt leta 1 gold. 10 kr.

V Ljubljani 8. januarija 1890.

Obseg: Krave odvaditi brcanja. — Vnetje vimena, ovčič ali sajavec na vimenu. — Razne reči. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Politične stvari. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Krave odvaditi brcanja.

V nekem ameriškem listu popisuje živinorejec na dobrem glasu John March, kako mlado kravo ukrotiti ter jo brcanja odvaditi. On pravi: Tisto sredstvo je najboljše, katero je najlaže ter praktično in preprosto.

Njegovo sredstvo je pa tole: Vzemi trdo vrvico iz mehke, a trdne tvarine. Najboljša vrvica je izpletena iz odrezkov suknja ter dolga 50 do 75 cm ter zato 3 do 4 cm široka, da se ne zareže v kožo. Na enem konci naredi kakih 8 cm dolgo zanjko, na drugem pa pritrdi

Podoba 1.

ravno tako dolg in 3 cm debel klinec. Klinec naj ima na sredi zarezo, v katero pride vrvica, vsled česar ne more zdrčati iz klinca. Vrvico rabi potem tako: Sedi h kravi, kakor bi jo hotel mlesti, primi vrvico z desno roko in jo ovij okoli nasprotne strani pod skočnim členom, potem jo potegni okoli spodnje noge in zatakni

klinec v zanjko. Ako bi bila vrvica morda predolga, zasukaj jo med nogama nekaterikrat navzkriž. Krava je na ta način povezana, kakor kaže podoba 1., in pripravljena za molžo, da ne more prav nič brcati. Najboljši čas pričeti krave povezavati je kmalu potem, ka-

dar se otele, ob začetku v hlevu, pozneje pa tudi na paši in na planini.

Vnetje vimena, ovčič ali sajavec na vimenu.

Večkrat se primeri, kadar se oteli krava, da se ji vime vname in oteče. Ta otek imenujejo po kmetih ovčič ali sajavec.

Ker se pa tako prisadno vnetje tudi drugekrat, ne ravno vselej le ob otelitvi primeri, govorili bomo, v obče ob otoka vimenskem ali sploh o ovčici ali sajavci, ker iz srca želimo, da bi vsak gospodar in vsak, ki ima z živino opraviti, dobro poznal to bolezen, katero dostikrat nespametno vražam pripisujejo in zavidne sosedinje in sosede ali celo copernike dolžijo, da so živini „naredili.“ Nije boleznik katere bistvo je tako očitno kakor te.

Ali če vime oteče, vzroki so lahko mnogovratni, in na tem, da to razločimo, je pri zdravljenji vse ležeče. Kaj more neki biti v oteklem vimenu?

Včasih je v njem le zastalo mleko, še brez posebne boleznik; včasih je vime s krvjo zalito, ker je vime vneto; včasih se mlečne žležice zalijejo z mezvo, ki se strdi in trdino vimenu napravi; včasih se vneto vime začne gnojiti in notranji gnoj je vzrok, da je vime oteklo.

Kako se spozna, da je zastano mleko vzrok oteklina?

Le v prvem začetku, to je prvi dan je le samo zastalo mleko lahko vzrok napetega vimena, ki je veliko, pa še posebno boleče in vroče. Kmalu potem pa, ko mleko v vimenu zastane, če je bilo premastno in pre-gosto in ga dekla ni do dobrega izmolzla, začne se vnetje ali prisad.

Kako se spozna vnetje ali prisad? Vime je tu pa tam ali na polovico ali celo napeto, vroče, rdeče, boleče. K hudemu vnetju pritisne kmalu vročnica, to je

živina je vsa bolna, poveša glavo, klavrna je, ne jé; ne prežvekuje, je žejna, gobec, in nosnice so vroče in rudečkaste, zdaj je vroča po životu in ob ušesih, zdaj bolj mrzla; žila in srca bijeta hitreje nego navadno. Mleko, ki se izmolze, je včasih krvavo. To traje 3 ali 5 dni. Če ni bilo moči vnetja ukrotiti, to je navala krvi iz vimena spraviti, primeri se, da se vime nekoliko strdi ali da se celo gnojiti začne.

Kako se spozna trdina vimena? Trdina se spozna iz tega, da znamenja vnetja prejenjajo, to je, vime ni več tako vroče, rdeče, boleče; napeto in trdo je še, toda to ne izvira iz krvi v vimenu, ampak iz tega, da se je več ali manj mlečnih žlezic, zalitih po strjeni mezvi, otrdilo. Ker pa je vnetje splahnilo, lahko je umeti, da vime ne boli več toliko in da tudi znamenja vročnice po največ jenjajo, da živina ni več tako klavrna, da zopet po malem začne jesti itd., z eno besedo da ji je odleglo. Če je pa bilo vnetje huđo, začne se vime gnojiti. Da se vime gnoji, spozna se iz tega, da znamenja vnetja sicer prenehajo in otok odjenja, na manjšem ali večem mestu pa ostane oteklina, katera še boli, pa je vsak dan meča, dokler se ne predere ali ne prereže in gnoj iztekati začne. Da se tisto mesto pod kožo, kjer se gnoj zbira, omehča, lahko je umeti, ker je gnoj tekočina. Gnojiti se pa začne vime vselej še le pozneje, 7., 8., 10. dan.

To so navadni nasledki vnetja, dva sta še, ki sta hujša, pa se po sreči bolj redko primerita, namreč ugnida (Geschwirsbildung) in pa snet (Brand). Ugnida se loči od gnojenja le v tem, da iz ugnide, kadar se vime predere, teče grda in smrdljiva sokrvica; gnoj pa je bel, čeravno včasih s krvavimi lisami prepreden, in ne smrdi. Najhujši nasledek je snet (Brand), po katerem vime začrni, vsa znamnja se pohujšajo in živina celo pogine. Prvo torej kdor hoče bolezen vimensko srečno ozdraviti je, da dobro pozná razločke bolezni, ker to kar je za eno prav ni dobro za drugo. Drugo pa je, da zvemo vzroke, iz katerih se je bolezen pričela.

Vzroki so različni. Ali izvira bolezen 1.) iz nemarnosti kravarice, da krave do dobrega ne umolze, ker ravno zadnje mleko je najboljše, naj mastnejše, torej najgostejše, če se to vsak dan čisto ne izprazni, zastaja v vimenu, izpridi se in napravi vimenu bolezen. Nemarnost deklina je velikokrat vzrok ovčicu, katera neumni in vražni ljudje v čaranji, v hudobni beračici, zavidljivemu sesedu ali sosedinji iščejo; tja, tja v nemarnost deklino ga pojdite iskat, in večkrat ga bodele našli, nikdar pa ne v tem, da je v vaši kravi „narejeno!“ Švicarji, pri katerih je živinoreja na najvišji stopnji, ne puščajo da bi ženske molzle, ker se ne morejo na nje toliko zanesti kakor na moške, ki pridno do zadnje kaplje kravo izmolzejo.

2.) Mnogokrat nastane vimensko vnetje iz tega, da je bila živina na vime udarjena, sunjena ali na drug način silovito oškodovana, včasih celo ranjena, da se

mu koža odere itd. Utegne se tudi primeriti, da kaka osa ali druga žival živino piči.

3.) Dostikrat je nesnažnost kriva vnetja, če se vime po razjedljivi gnojnici valja po nesnaženi stelji in nesnažnem hlevu.

4.) prehlajenje vse živine ali samega vimena je mnogokrat vzrok vnetja.

5.) Tudi so ostra zelišča, katera imajo, kadar pridejo v kri, posebno škodljivo moč do vimena, da se vname in živina celo krvavo mleke molze. Tista zelišča, katera imajo škodljivo moč do ledic, scalnega mehurja in do čev škoduje tudi večkrat vimenu, da se vname.

To so poglavitni vzroki. Pri preiskovanji bomo tega ali onega zvedeli, in po njem se tudi ravna zdravljenje. Vnetje vimena večidel ni nevarno, če se ne zamari pomoč, ali če se napačno ne ozdravlja in če vnetje ni prehudo. Kako se pomaga?

Pomoč se ravna najpoprej 1) po tem: ali imamo še z vnetjem opraviti, ali pa so morebiti že nastopili nasledki vnetja (trdina, gnojenje, gnidavost, snet); 2) po lastnosti vzrokov, in 3) po nižji ali višji stopinji vnetja ali njegovih nasledkov. Pomoči zoper vnetje:

Naj bode vnetje kakeršnega koli vzroka, prvo je da izkušamo zastalo mleko izmlestiti, da pride izprijeno iz vimena, ali, če se ga kaj iz novega naredi, da se ne more izpriditi. Toda molža vnetega in bolečega vimena mora kolikor moči biti rahla, da vnetja s tem ne pohujšamo. Ob takih okoliščinah priporočamo koščene mlečne cevke, ki se rahlo v sesce vtaknejo, da izteče mleko brez molže iz vimena. Vsak dan se mora vime rahle molsti. To si dobro zapomnimo!

Če je vime udarjeno, suneno ali sicer silovito poškodavano ali celo ranjeno, naj se umiva z mrzlo vodo, s čisto ali z jesihom okisano, ali z vodo, kateri smo prilili polovico jesiha in pridejali malo kuhinjske soli, ali salmijakove solitarja (v $\frac{3}{4}$ litra vode in ravno toliko jesiha se raztopi 36 gramov kuhinjske soli, solitarja ali salmijakovca, ali pa tudi oboje soli). S tako mrzlo okisano in osoljeno vodo se umiva vime z gobo ali z mehko cunjo vsak dan po pol ure kake štirikrat. Še boljše je, če se morejo okoli vimena obkladati z imenovano zdravilno vodo namočene mehke cunje, ki morajo pa vedno biti mokre. Tudi se more vse vime namazati z ilovico, katera je bila z imenovano zdravilno vodo udelana, in potem, da se ne posuši na vimenu, moči se večkrat na dan z imenovano vodo. Ilovica na vime namazana, nima nobenega drugega namena nego ta, da se imenovana zdravilna voda dalj časa obdrži na vimenu, ker ni lahko ovitkov okoli njega narejati, da bi jih močili s popisano vodo.

Namesto vsega drugega se more po leti tudi živina v vodo do trebuha postavljati.

Z mrzlo zdravilno vodo naj se pa tako dolgo ravná da prisad in bolečine jenjajo. Ako so jenjale, ni več čas

za ozdravljenje z mrzlimi rečmi. To je treba dobro pomniti, da se več ne škoduje, nego bi se koristilo.

Vime so nakopičene žlezice (Drüsen). Žlezam pa, če tudi vnetim, tekne le samo takrat mrzlota, kadar so zbolele po vnanjem silovitem poškodovanji, udarku, sunku, otisku. Če so se po kakšnem drugem vzroku vnele, ne se smejo z mrzlimi rečmi ozdravljati, ker mrzlota ima to lastnost, da se v prehlajenem vimenu mleko strdi, zagriže in da se potem ne le teže izpravi iz njega, temuč se vnetje tudi iz novega napravi. Sicer se tudi z zmrzlimi rečmi obkladane žlezice same strdijo, in strjene niso več pripravne za napravo mleka.

Če izvira vnetje vimena iz zastalega mleka ali kake druge notranje bolezni, naj se, kakor smo rekli, prvič vsak dan dvakrat rahlo pomolze, — potem naj se umiva (vselej dobre pol ure 4krat na dan) s toplo vodo, v kateri smo laneno seme kuhali in malo mila raztopili. Vselej po umivanji se mora vime z mehko cunjo do suhega obrisati, da se ne prehladi, in ko je suho namažimo ga s čistim lanenim ali laškim oljem. — Posebno dobro je tudi v taci okoliščinah kebelj vroče vode, v katero smo ene pesti senenega droba vrgli, pod vime 3krat na dan postaviti in živino s koci ali s plah-tami do tal odeti, da se ji vodna soparica pod vime kadi ter ji omeči napeto vneto vime.

Vselej je dobro, da se taki živini, čebi tudi josti hotela, daje celo malo klaje, najbolj ji tekne zelena. Če je vnetje hujše, naj se daje tudi kuhinjske soli, ali dvojne soli, ali solitarja v vodi piti (na en kebelj vode 72 gramov), če pa ne pije, naj se je vlije (dvakrat na dan) v drobno štupo stolčene dvojne soli 72 gramov, ali solitarja 18 gramov, na vodi in z moko vanjo. Če je živina dobro rejena in vročnica huda, mora se ji tudi puščati. Če je vnetje po prehlajenji nastalo, ozdravlja se tako, kakor smo ravno pisali, z gorkimi rečmi in mazili. Če je prisad nastopil vsled nesnažnega vimena, naj se najpoprej dobro umije z mlačno milnico, potem izmolze in dalje ravna, kakor smo ravno rekli. Kadar je vime hudo vneto in boleče, pač bi bilo dobro če bi ne viselo, ampak da bi ležalo na kaki mehki podlogi, ker vsak ve, da bolni nogi tudi kaj dobro dene, če nam ne visi čez posteljo, ampak če leži na njej. Prav bi torej bilo, da se vime naveže na kakšen mehak prt tako, da se priveže na hrbtu; v prt se naredo 4 luknje, da sesci skozi nje molijo in se ne otisnejo; sploh je gledati, da se vime pretrdo ne priveže, ampak da tako rekoč le rahlo sloni na prtju.

Za trdine vimena je najboljšo mazilo ob začetku smodnik, s smetane udelan in dvakrat na dan v trdo vime umet. Če to ne pomaga, naj pride mazilo živega srebra z malo kafre na vrsto; če tudi to ne pomaga, jodovo mazilo več dni zaporedoma namazano. Če se hoče vime gnojiti, maže se s poprej imenovanimi mazili (le z jodovim mazilom ne), in kadar se predere ali, če je treba prereže, naj se umiva samo z mlačno vodo, da se čedi. Drugega ni treba; rana se bo sama zacelila.

Če je vime gnidavo, naj se ugnida izmiva z vodo železnega ali bakrenega vitrijola in kafrovcem; zoper snet ni pomoči, če umivanje s kafrovcem nič ne pomaga. Svariti moramo poslednjič, naj se gospodarji varujejo takih mazačev, ki hočejo ovčič na vimenu s trpentinovim ali brinovim oljem in z drugimi ostrimi rečmi zdraviti.

Razne reči.

* Po mnogih hišah in tudi pri nas na Slovenskem imajo prelepo cvetico kamelijo. Prav velikega veselje pa ne uživajo s to cvetlico, ker jim rada boleha in kaj pičlo cvete. To prihaja od tod, ker ravnajo z njo napačno. Zlasti po farovžih imajo kaj zelo kamelije, s katerimi lipšajo cerkve ob zimskih praznikih. Te cvetice naj cveto po božiči, ob novem letu, ob svečnici, o voliki noči i. t. d. Da pa cveto vse te čase, trba jih je siliti od decembra do marcija. Pred vsem naj ima kamelija primerno zemljo, katere je najbolje kupiti. Kadar pričneš kamelijo siliti, da cvete, postavi jo na kraj, kjer ima stanovitne toplote 12 do največ 18° R. Z listja zbrisavaj pridno prah, solnce jo naj obseva kolikor mogoče, in škropi jo. Listje pa škropi tako, kakor da bi rosa na nje padala. Ob oblačnem vremenu ne škropi. Prilivaj pa z mlečno vodo. Kamelije, katere rabijo za lišp v cerkvi, naj ne bodo dolgo v mrzli cerkvi, še en cel dan ne, po noči pa naj bodo vedno na privajenem prostoru.

* Ako gnojiš zelenjadne grede po zimi z gnojnico, bodo prihodnjo leto salatne, zelnate in ohróvtove glave še enkrat tako velike. S tem pa hraniš tudi gnoj, katerega lahko spomladi drugod prav dobro porabiš.

* Rastlin v loncih po zimi ne smeš prej škropiti, dokler ni zemlja okoli korenin suha. Voda pa bodi toliko topla, kolikor zrak, v katerem so rastline. Imajo naj tudi dovolj svežega zraka, a varuj jih prepriha ter očisti jim listje z gobo večkrat prahu in mrčesov.

* Sadno drevje naj se presaja in na stalno mesto sadi vselej ob času, kadar mu rašča popolnoma miruje in počiva, to je potem, ko mu je istoletni les popolnoma dozorel in se dobro utrdil. Tak čas prične se pa šele potem, ko se lesni sok popolnoma neha pretakati in vsa istoletno listje odpade. Naravna posledica torej je, da moramo sadno drevje le ob pravem času jeseni, ali pa po krajnih in podnebnih razmerah proti koncu zime in dalje spomladi, ko se je zemlja uže nekoliko ogrela, na stalno mesto presajati in saditi. Le ob zimskem času naj se v zmrzlo zemljo nikdar in nikjer ne sadi. Spomladi pa tudi ni nikdar odlašati dotle, ko je sadno drevje uže zopet pričelo brsteti in zeleneti. Vsaka reč mora imeti svoj čas.

* Ako se sejejo jablane ali hruške spomladi, treba je, da seme poprej vzkali. To imenujejo vrtnarji stratificiranje. Stratificuje se pa tako le: Primeren majhen zaboj ali lonec napolni se z mokrim in prav drobnim